
Má vysokou, dělá sekretářku

Má vysokou, dělá sekretářku

LIDOVÉ NOVINY

17.12.2013, Rubrika: Akademie, Strana: 18, Autor: RADKA KVAČKOVÁ

Jan Koucký vysvětluje, proč vysokoškoláci pracují na místech, kde dřív stačili středoškoláci

Co platilo před třemi lety, dneska už neplatí a pravděpodobně zase za tři roky nebude platit to, co teď, říká Jan Koucký ze Střediska vzdělávací politiky UK, který se svým týmem sleduje, jak se uplatňují absolventi vysokých škol. Poprvé se tento, původně mezinárodní, teď už i národní projekt jménem REFLEX uskutečnil v roce 2006, podruhé v roce 2010. Letos se nezaměřil jen na ty, kdo jsou po škole čtyři až pět let jako minule, ale na všechny, kdo skončili studia v posledních pěti letech, tedy absolventy 2008–2012. Do projektu se celkem zapojilo více než 36 tisíc absolventů a jejich zaměstnavatelů.

* LN Takže co se mění?

Nejviditelnější je to, jak se zvyšuje počet absolventů vysokých škol na trhu práce. Zatímco před pěti lety bylo zaměstnáno necelých 150 tisíc absolventů, kteří ukončili vysokoškolské studium v předcházejících pěti letech (ještě v roce 1998 jich bylo ovšem jen 75 tisíc, tedy polovina), v roce 2013 jejich počet vzrostl na 240 tisíc. V roce 2008 představovali necelých 30 procent ze všech mladých lidí, kteří přišli v posledních pěti letech ze školství na pracovní trh, zatímco v roce 2013 již více než 40 procent. Absolventů vysokých škol přibývá daleko rychleji než pracovních míst, která vyžadují vysokoškolské vzdělání v tom smyslu, jaký mělo před deseti lety. Vysokoškoláci proto pracují čím dál častěji na místech, kde ve skutečnosti není vysokoškolská kvalifikace zapotřebí.

* LN Tedy tam, kde dřív pracovali středoškoláci?

Ano, tam, kde dřív stačili středoškoláci. Někdy je posun skutečně zdůvodnitelný změnami v náročnosti práce, častěji však dochází ke změnám, přestože práce náročnější není. Zřetelný příklad představují zdravotní sestry. Stále větší část vysokoškoláků ale pracuje na místech, o nichž ani nikdo netvrdí, že jsou tam potřeba vysokoškolsky vzdělaní lidé. Zajímavé na tom je, že to mnohým nevadí.

* LN Čím to je?

Vysokoškoláci, kteří dnes vycházejí ze škol, jsou trochu jiní, než byli dříve.

* LN V čem?

Zprv je to z jiného sociálního prostředí. Velmi často jde například o prvního vysokoškoláka v rodině. Také je třeba vzít na vědomí, že s expanzí vysokého školství přirozeně klesají jejich průměrné kompetence.

* LN To znamená, že tolik neumějí?

Nižší kompetence v řeči mezinárodních odborníků na vzdělávání znamenají nižší intelektuální schopnosti. Patrné je to na příkladu ekonomických oborů. Mnoho studentů absolvuje vysokou školu a jde dělat asistenty nebo úředníky, což by ještě před deseti lety vysokoškoláka urazilo. Ale oni jsou celkem spokojeni. Mají vysokou školu, což jejich okolí oceňuje, co dělají za práci, nikdo moc neřeší, a jim to stačí, protože nemají intelektuální vyšší ambice a netouží se stát špičkovými odborníky.

* LN S tím souvisí platy. Letošní výsledky projektu ukazují, že platy absolventů vysokých od roku 2010 prakticky nerostou. Je to tak. U absolventů ekonomických a právnických oborů dokonce poklesly. Důvodem je i to, že v těchto oborech vedle tradičního studia vzniklo na soukromých i veřejných školách množství méně náročných programů zakončených bakalářem. Například v oblasti práv jde o programy zaměřené na veřejnoprávní činnosti. Absolventi pak nepůsobí v soudnictví nebo v advokacii, ale dělají jinou, většinou méně náročnou práci.

* LN Výstupy REFLEXU potvrzují, že se zvyšuje počet bakalářů na pracovním trhu. Začínají se zaměstnavatelé smířovat s tím, že i bakalář je ve skutečnosti vysokoškolák?

Tak zvané požadované vzdělání je do značné míry sociální konstrukt. Když si společnost stanoví – a hlavně když si zvykne –, že na spoustu povolání je nevhodnější bakalářské vzdělání, jako je tomu třeba v Americe nebo v Anglii, tak jsou tam všichni s bakaláři spokojeni. V Belgii zase většina vysokoškoláků ukončila krátké odborné studium – něco jako naše vyšší odborné školy – a absolventi i jejich zaměstnavatelé opět potvrzují, že pro práci, kterou dělají, je to tak v pořádku. Když na úplně stejném místě u nás sedí magistři a všichni jsme na to zvyklí, tak se tvrdí, že je tam třeba magisterské vzdělání.

* LN LN Je náš vysokoškolský systém dostatečně adaptabilní?

Mám čím dál silnější pocit, že je vlastně adaptabilnější, než jsme si mysleli. Když se třeba podíváte na sousední Německo, tam se všechno sune strašně pomaličku, protože stát vysoké školy drží docela zkrátka a reguluje kde co.

* LN Co třeba?

Třeba vznik a zánik fakult nebo kateder či přijímání a propouštění akademických pracovníků. V Německu je to podstatně komplikovanější. O tom, kolik profesorů bude mít ta která fakulta a ten který obor, tam nerozhoduje škola či fakulta, ale stát. U nás mají školy značnou autonomii.

* LN Je to dobře?

Je. Jistěže to může vést i k excesům, ale na druhé straně je systém jako celek vlastně docela flexibilní a může reagovat na to, jak se mění společnost. Před pár dny jsem například mluvil s rektorem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně profesorem Sáhou, který mi popisoval zajímavou zkušenost. Od zaměstnavatelů v potravinářském průmyslu se ozývalo, že potřebují vysokoškolské odborníky – potravináře. Škola tedy zvýšila počty přijímaných do odpovídajících oborů a připravila absolventy, jenomže se ukázalo, že ta potřeba zas tak velká není. Na druhé straně na škole s obavami čekali, jak se uplatní absolventi nově zřízeného oboru speciální pedagogika, protože míst přímo pro ně v kraji moc není. Jenomže speciální pedagogové se chytli nečekaně dobře. Umějí totiž jednat s lidmi, a tak po nich sahají instituce veřejné správy, neziskovky i soukromé organizace. Je důležité, aby se impulzy ze společnosti a z trhu práce potkávaly se zájmy vysokých škol na úrovni kateder, protože ve své různorodosti a proměnlivosti jsou užitečně zpracovatelné právě zdola. Přestože u nás neproběhla strukturální reforma jako v jiných zemích, systém operuje docela slušně. Až snad na to, že nám chybějí špičky.

* LN Když říkáte strukturální reforma, máte na mysli rozdělení vysokých škol na výzkumné, praktické a podobně?

Například. Nic z toho se nestalo. Pořád máme systém, v němž žádná škola není níž a žádná výš. Ale v realitě je naše vysoké školství různorodý organismus, který reaguje, na co je potřeba. Třeba právě zlínská univerzita je jednou z regionálních univerzit a taky si nehraje na nic jiného. Univerzita tedy připravuje absolventy především pro zaměstnavatele v regionu a snaží se reagovat na změny, k nimž na regionálním pracovním trhu dochází. Chápe, že je to pro ni důležité, ví, jak to dělat, a stát jí v takových změnách nebrání. V několika oborech, jako jsou třeba polymerní vědy, media, či finance ovšem překračuje běžnou úroveň a opírá o ně svůj odborný profil. Zdá se, že i tomůže být jeden z důvodů, proč je u nás to uplatnění absolventů ve srovnání s jinými zeměmi pořád ještě celkem dobré.

* LN Takže reforma terciárního školství není ve skutečnosti potřeba?

Otázkou je, co se považuje za reformu. Já jsem dlouhodobě přesvědčen, že nejdůležitější je nastavit správně některá pravidla a mechanismy fungování škol a reforma se pak uskutečňuje do určité míry sama...

* LN Myslíte třeba financování vysokých škol? Přesněji financování veřejných vysokých škol, protože soukromé stát nefinancuje?

Financování je nepochybně jedním ze základních nástrojů státu. Uvedu příklad. Když po roce 1990 nastoupilo nové vedení vysokých škol, stanovisko nově zřízené České konference rektorů bylo takové, že by univerzity měly zůstat elitními institucemi pro malou část populace. V roce 1991 dokonce klesl počet přijatých studentů. A to přesto, že mladí chtěli studovat a svět nás kritizoval, že máme v populaci strašně málo vysokoškoláků. Proto bylo od začátku roku 1992 zavedeno financování podle počtu studentů. Už v září 1992 letěl počet zapsaných na vysokých školách najednou nahoru. Jiná věc samozřejmě je, že šlo o přechodné opatření a tento systém měl být někdy kolem roku 2000 změněn. Místo toho se začal měnit až kolem roku 2010. Chci jen ukázat, že školy reagují na to, co je pro ně důležité. Když budeme školám dávat peníze podle počtu studentů, budou jich nabírat co nejvíce. A když jim budeme dávat peníze za citace článků ve vědeckých publikacích, budou dodávat maso do tak zvaného vědeckého kafemlejnku.

* LN Dnes už víme, že kvalita vzdělávání se nedá měřit počtem citací. Lze ji ale vůbec měřit?

Všude na světě si lámou hlavu, jak odměňovat za vzdělávací činnost. Víte, co dělají například Švédové? Od roku 2011 zavádějí úplně nový systém hodnocení kvality a na to navázané financování vysokých škol. Jeho důležitou součástí je, že v určitém oboru vyberou na každé škole náhodně pět až deset diplomových prací, zanonymizují je, takže se nedá poznat, kdo je napsal, ani z které byly školy a pošlou je odborníkům v daném oboru k posouzení. Vybraní odborníci pak řeknou, tyhle práce jsou mizerné, tyhle slušné a tyhle vynikající. Nakonec tedy podle toho rozdělí školy do tří skupin. Ty nejlepší dostanou finanční bonus navíc. Druhá skupina zůstává na svém, ale ta třetí dostane mínus a ultimátum, že musí do roka udělat něco zásadního, jinak je jí pro daný program zrušena akreditace. Když jsem to slyšel poprvé, říkal jsem si, jestli to není jenom taková hra. Nakonec se všichni stejně poplácají po ramenou. Ale výsledky tohoto procesu po dvou letech ukázaly, že odborníci opravdu asi čtvrtinu škol zařazují do té nejslabší skupiny.

* LN Co dělat, aby vysoké školství reagovalo na ekonomiku?

My jsme některé mechanismy už zavedli. Mezi ukazateli, které mají vliv na příspěvek školám od státu, je také míra nezaměstnanosti absolventů. Jinak si ale myslím, že bojovat tři roky o to, jestli bude v zákoně, že zástupci zaměstnavatelů musí sedět ve správních radách škol a jestli budou mít takové či onaké pravomoci, k cíli nevede. Přinejmenším velmi pomalu. Smysl má nastavit pravidla či vytvořit prostředí tak, aby vysoké školy samotné stály o to mít ve správních radách, ale také mezi učiteli více lidí z praxe. Například tím, že by zaměstnavatelé mohli nebo dokonce

museli odvádět část svých daní – třeba jen půl procenta – ne státu, ale směrovat je prostřednictvím daňových úlev a asignací přímo vysokým školám.

Zatímco před pěti lety bylo zaměstnáno necelých 150 tisíc absolventů, kteří ukončili v posledních pěti letech VŠ, letos je jich už 240 tisíc

Mnozí absolvují vysokou školu a jdou dělat asistenty nebo úředníky, což by ještě před deseti lety vysokoškoláka urazilo Jan Koucký (* 1953) Vystudoval obor matematická statistika na Národohospodářské fakultě VŠE, později získal doktorát na Pedagogické fakultě UK. Působil na ČVUT a v Ekonomickém ústavu Československé akademie věd. Dlouhodobě se věnuje vzdělávací politice. Opakovaně působil jako náměstek ministra školství, byl poslancem a i poslancem Parlamentního shromáždění Rady Evropy. Zastupoval ČR ve výborech Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Nyní je ředitelem Střediska vzdělávací politiky Pedagogické fakulty UK. Je ženatý, má tři dospělé děti.